

A kritikusok kritikája.

Az emberi élet fejlődésének, a haladás útja egyengetésének egyik feltétele a kritika. Olyan, mint a lámpás, amely irányt mutat; mint a gőz, amely mozgatja és előrehajtja a gépet. Olyan, mint a jó tanító, aki eszményeket állít tanítványai elébe; mint a bíró, ki mérlegre teszi az emberi cselekedeteket. Okos ember nem fél a tárgyilagos kritikától, mert annak mindig javító célzata van. Mint a kapás, irtja a gyomot, a konkolyt, hogy annál dusabban teremjen a nemes növény. Ostorozza a bünt s a gyarlóságot, hogy annál dusab' ágakat hajtson az erény. Nyesegeti a vad hajtásokat, hogy annál izletesebb gyümölcsök teremjenek a nemes ágakon. Az élet és irodalom egyaránt a helyesen alkalmazott kritika fényénél halad előre. Emberek vagyunk mindnyájan. Életünk és munkánk gyarlósággal, tévedésekkel van telve. Saját magunk ritkán tudunk magunkról és cselekedeteinkről helyes ítéletet alkotni. Szükség, hogy időnkint az igazságos kritika tisztán mutató tükrében lássuk meg ábrázatunkat.

Azonban, mint a betű, nem csupán igazságokat terjeszt és a lelki művelődést mozditja elő, hanem ő is: úgy a kritika a tagadhatatlan áldásai mellett sok kárt is tehet és teszen az emberi életben. A kritikus is ember. Ítéleteiben nem csalhatatlan. A legtisztább szándékok mellett is tévedhet, s tévedésével tévutra vezet másokat. Még rosszabb helyzet az, amikor elhagyja a tárgyilagosság útját, s kicsinyes szempontok, önző célok, alantas érdekek vezetik gondolatait és tollát. Ilyenkor a kritika gyilkoló méreggá változik, amely önértetet fojt, lelkeket emészt, igazságokat homályosít. Az ilyen kritika nem ad lendületet a jobb és tökéletesebb munkára, hanem szárnyát szegi a buzgóságnak, letöri a lélek nemesebb hajtásait, s mint a pusztító jégeső, kárt teszen a mások verejétkkel öntözött barázdáiban.

A kritika többnyire az *elégedetlenségből* származik. Azonban az elégedetlenség még egymagában senkinek sem ad jogot

arra, hogy kritikát gyakoroljon. Sok mindennel elégedetlenek vagyunk ezen a világon. Egyiknek nem tetszenek a történelmi események, a másik elégedetlen a világ folyásával és berendezésével. A legtöbben pedig zúgolódnak az időjárás ellen. Van-e értéke, értelme és célja az ilyen elégedetlenségnek? De az élet apróbb jelenségei sem úgy folynak, hogy mindenben megnyugvásunkra szolgálnának. Céltalan minden olyan zsörtölődés, ahol jobb helyzetet teremteni nincs módunkban. Az elégedetlenség csak akkor és ott jogosult, ahol rá tudunk mutatni a jobb elérésének útjára és módzataira. A házunkat tartó régi oszlopokat addig nem döntjük le, amíg helyükbe újakat tenni nincs módunkban.

A kritika súlyos *felelősséggel* jár. „Ne lásd meg a más szemében a szálkát, míg a te szemedben gerenda van.“ Aki olyan hibákért ostromoz másokat, aminőkben maga hatványozott mértékben szenved, az úgy tesz, mint az a pap, aki vizet prédikál, s bort iszik. Minden kritikusnak először a saját háza tájékát kell tisztán tartania, mi előtt a más háza előtt seperne. Hiába prédikál a lopás ellen az a pap, akinek zsebéből a lopott liba gágog. Nincsen nevetségesebb valami, mint az ilyen felelősségnélküli való kritikus. Pedig hányan vannak, akik a kritika szabadságát nagy hangon védelmezik, amit pedig senki sem von kétségbe, de ugyanakkor a vele járó felelősségről tudni nem akarnak.

Az igazi kritika mindig határozott *elvi alapokon* nyugszik. Mint az etikus, nem a normákat szabja a mindennapi élethez, hanem az életet és cselekedeteket igyekszik a normák fokára emelni: úgy az igazi kritika az emberi gyöngeségek és gyarlóságok okozta hiányosságokat elenyésztetni s helyükbe jobb és eszményibb állapotot teremteni hivatott. Messzire esik hivatásától az a kritika, amely az élet valódi, nemes értékeit a hétköznapi apró pénzévé váltja fel. A valódi kritika mindig fölfelé néz, s a mindennapi élet fojtó légköréből tisztább és magasabb tájakra emel. Nem vessző, amellyel megverik a rosszkedő gyermeket, hanem pásztorbot, amely szebb és gyönyörűsebb tájak felé tereli a nyáját. Nincsen rútabb, mint az önző, szálkát és a kákán csomót kereső kicsinyesen csipkelődő kritika, mely zavart akar kelteni, hogy annál jobban halászhasson. A józan ész és a lelkiismeret az a kettős csillag, amely a valódi kritikát irányítja. A lelkiismeretlenség mindenütt megbosszulja ma-

gát, de leginkább akkor és ott, amikor és hol a mások lelkiismeretét és józan belátását is megzavarni akarja.

A lelkiismeretlen kritikával édes testvér az, amely *jelszavak* után igazodik. A jelszavak a divat szerint változnak. Ami a tegnap harcra tüzelő jelszó volt, az ma elkoptatott frázis. Igaz, hogy e világon semmiben sincs állandóság. De az élet nem az egyesek izléséhez és felkapott divatos jelszavakhoz igazodik. Az élet és a fejlődés törvényeit a jelszavak meg nem változtatják. Itt nem az emberek, hanem Isten írja a törvényeket. A jelszavak csak gyöngé visszhangok, amelyek annyiféleképpen változnak, ahány oldalról halljuk őket. Nincsen jogunk ahhoz, hogy az általunk felkapott s a mi izlésünknek megfelelő jelszavakat másokra is ráerőszakoljunk. Nemcsak a kritikusnak, hanem minden cselekvő embernek vannak egyéni szempontjai s joga van, hogy a dolgokat legjobb belátása szerint tekintse, magyarázza és a szerint cselekedjék.

Az igazi kritika nem távolról és nem kívülről nézi kritikájának tárgyát, hanem igyekszik abba *belehelyezkedni*. Amit kívülről nézünk, annak csak a felszínét vagy jobb esetben egy oldalát látjuk. Egyoldalú meglátás nem jelent teljes ismeretet. Aki Adyról vagy Arany Jánosról helyes képet akar alkotni, annak az ő lelki világába kell beleélni magukat, különben a róluk alkotott ítélete félszeg lesz. Kellő tájékozottság és benső ismeret nélkül jobb hallgatni. A felületesség egy a lelkiismeretlenséggel. Mindenki a maga terhért tartja a legsúlyosabbnak mindaddig, amíg másét csak kívülről látja. Azt hisszük, hogy mi fáradunk és dolgozunk a legtöbbet, amíg a más műhelye mellett járunk el. De ha bemegyünk s ott látjuk benne a verejtékeket, az erőfeszítéseket és a lelki tusákat, akkor látjuk, hogy más berekben is van élet és munka, amely nem lekicsinylést, hanem elismerést érdemel. A tudatlan és tájékozatlan kritika bűn, amely nem az igazsághoz visz közelebb, hanem attól eltávolít. Olyan, mint a félrevert harang, amely nem imádságra és az Isten házába hív, hanem rémületet ébreszt. Olyan, mint aki egy könyv címe vagy tartalomjegyzéke után mond ítéletet tartalmáról.

Nem épít, hanem ront a kritika *tultengése*, amikor arra hivatalnok bírálják a mások életét és cselekedeteit, amikor uton-utfélen csak a gáncs és kifogás hangzik. Aki mindig azt nézi, hogy más mit tesz vagy mit nem tesz, az többnyire a saját dolgát hanyagolja el s azért lármáz, hogy magáról a figyelmet elterelje. Az

igazi őrtálló a saját posztját védi első sorban. Bomlott hadsereg az, amelyben minden katona a más kötelességét és hivatását vizsgálja, miáltal az ellenség az ő állásán betör a táborba. Kevesebb kritika kifelé és több önkritika!

Az unitárius kritika ez idő szerint — tisztelet a kivételeknek — apró kicsinyes és külsőséges szempontok körül forog. Azt vizsgálja, hogy valami a „központban“ vagy a „vidéken“ történik-e? Ki az „egyházi“ vagy ki a „világi“? A. D. F. E. vagy a Nőszövetség hivatása fontosabb-e? Az „öregek“ vagy az „ifjak“ értékesebb tagjai az egyháznak? A lelkész kör vagy az ifjúsági egyesület végez-e áldásosabb munkát? Sőt — Uram bocsásd meg — legújabbán a tehetőséget, az arravalóságot avval mérjük, hogy ki melyik egyházkörben lakik s aszerint válogatjuk embereinket. A magunk kis csupra körül szitjuk a tüzet, míg az egyetemes oltáron szunnyad a láng. Mintha nekünk szólana az, amit Pál apostol a korinthusi gyülekezetnek mondott: „Versengések vannak ti köztetek.“ Mindenitek azt mondja: „Én Pálé vagyok; Én pedig Apollósé; Én meg Kéfásé; Én pedig Krisztusé. Vajjon részekre osztatott-e a Krisztus?“ (I. Kor. 1 r. 11—13 v.)

Bizony mondom, hogy amíg ilyen alatt járunk, amíg ilyen kicsinyes és szétfolyó szempontok irányítják gondolkozásunkat és cselekedeteinket; amíg az egyetemes átfogó vezérelveket meg nem találjuk; amíg fel nem jutunk arra a magaslatra, amelyen a hit- és szeretetközösség napja minden felhő nélkül szórja reánk sugarait: addig a lehangosabb kritika sem viszen előre és nem oldja meg nagy kérdéseinket. Azért „kérlek titeket Atyámfiak, ami Urunk Jézus Krisztusunk nevére, hogy mindnyájan egyképen szóljatok és ne legyenek ti köztetek szakadások, de legyetek teljesen egyek ugyanazon értelemben és ugyanazon véleményben.“ (I. Kor. 1 r. 10 v.)

Vári Albert.

Lőrinczy Géza főgimnáziumi tanár sirjánál. ¹

Még érzem a baráti kéznek meleg, gyöngéd szorítását... Mintha még hallanám az ajkáról csendesen elhangzó baráti szót, szellemes élcélődést.

Mintha látnám még a vizsgálzó ifjunak felderülő arcát, amint tanárja rávezető kérdéseiből megvilágosodik előtte a feladat; vagy amint felgördül a függöny s ott áll az ifjuság dalkara mozdulatlan rendben várakozva a vezető intését s aztán felhangzik a dal s most zugó akkordokban, majd lágyan elhaló összhangban, de mindig mintha egyetlen torokból áradna a dal a karmester szabályos ütemezésére...

Pedig a karmesteri pálca már kiesett kezéből s az agy sejtjei sem kombinálják a feladatot, Lőrinczy Géza kartársunk megszűnt élni...

Egyénisége azonban csodálatosan éles körvonaláiban tűnik előnkbe: jellegzetes alakja, jelleme felejthetetlenül vésődött bele lelkünkbe. Minden munkáján rajta volt szakmájának, a mennyiség-tannak pontossága, a papírra vetett egyetlen betűjén épen úgy, mint az elkészített földmérési rajzainak vonalain a geometria precizitása. S abban volt a legnagyobb művész, hogy e csodás sajátosságát beletudta nevelni tanítványaiba s a számtan rideg és elvont igazságait bámulatos szemléltető erejével a tanítványok előtt kézzel fogható valósággá tette; magyarázatai tiszták és világosak voltak, példái a gyakorlati életből valók. A tanítás igazi művésze volt.

Gyakran emlegette a kolozsvári kollégium egykori nagynevű matematikus-igazgatóját, akinek tanítványa volt s akinek módszerét és fegyelmező képességét annyira magáévá tette. Fegyelmező ereje

¹ I. G. Ducai unitárius főgimnáziumunk kiváló számtan-fizika tanára Lőrinczy Géza egyházi tanácsos 1935 szeptember 1-én hunyt el 52 éves korában. A székely unitárius ifjuságnak 29 éven át volt derék nevelője s éveken keresztül az ifjusági dalárdának kitűnő, lelkes vezetője. Gyógyíthatatlan szivbaja élte derekán döntötte sirba. Halála pótolhatatlan veszteség intézetek s egyházának.

Lőrinczy Géza főgimnáziumi tanár sirjánál.

bámulatos volt. Ez tette őt hivatott karmesterré is, aki oly gyönyörködteő dalokat zendített fel az ifjuság ajkán. S ime, milyen fájó érzés; még az sem adatott meg, hogy sirjánál az ifjuság dalkara énekel vegyen végbucsut tőle.

Drága Géza barátunk! Csak szeretett családod lehet nagyobb vesztes, mint iskolánk. Emléked felejthetetlen, mint barátnak, tanárkollegának egyaránt. Szép dolgozó szobád, szertárad gazdátlanul állanak, munkaerőd pótolni nem tudjuk. Szívünk elszorul a bucsuzás pillanatában... Minket még vár az élet, e szenvedésekkel és küzdelmekkel telt élet. Téged földi gondok már nem gyötörnek, távozol ama boldogabb hazába! Drága Géza barátunk! Pihenésed legyen csendes, álmod zavartalan! Isten veled, Isten velünk! Ámen.

Boros Jenő,
igazgató.

I R O D A L O M.

Dr. Gál Kelemen: „A kolozsvári unitárius kollegium története“ II. k. Minerva, Cluj. 1935., 1151 old.

Amit 3 év óta felcsigázott érdeklődéssel és bizó reménységgel vártunk: ime megkaptuk. Megjelent s már közkézen forog Dr. Gál Kelemennek „A kolozsvári unitárius kollegium története“ című műve. Megjelenése legtulzottabb várakozásainkat is túlszárnyalta. Meglepetés volt már külső terjedelménél fogva is. Gál az előfizetési felhívásában 50—55 ivet ígért s e helyett 70 nagy ivnél többet kaptunk. Tudtunkra, ekkora unitáriás könyv magyar nyelven nem jelent meg.

Tartalmánál fogva is méltán sorakozik a legjelentősebb irodalmi alkotásaink mellé. Nem csupán egy iskola 332 éves történelmén vezet keresztül, hanem élénk világot vet ezen idő általános kulturfejlődésére is. Mint a geologus a föld különböző rétegeiből olvassa ki a letűnt századok természeti változásait, úgy jönnek napvilágra a Gál finom analizise nyomán a letűnt idők kulturjelenségei. Természetes, hogy tárgyánál fogva első sorban az erdélyi unitárius egyház és iskola eseményei foglalkoztatják. De az emberi szellem története nem szorítkozik országhatárok és felekezeti korlátok közé. A kulturjavak országról-országra vándorolnak. Az erdélyi unitáriusok sem elszigetelten éltek e kis földterületen, hanem állandó kapcsolatot tartottak fenn a nyugati országokkal. Mint a tavaszi szél az élet csiráit széthordja, hogy termékenység fakadjon nyomában, úgy vittek a mi ifjaink a vallásszabadság klasszikus földjéről nemes és életadó szellemet, s viszont hoztak magukkal kritikát, tudást, rendszereket s ez által belekapcsolódtak a folyton fejlődő élet örökös haladásába. Az emberi szellemnek ez a folytonos légáramlása a Gál *széles horizontu* fejtegetéseiben lépten-nyomon érezhető. Így, amikor egy iskola történetével foglalkozik, akkor a holland, a német és angol szellem történetébe is betekintést nyújt.